

ragadványnévkutatásban. A kutatók különösen a szabályos, patrilineáris névörökléstől eltérő esetekre figyeltek föl, rámutatva a népi társadalom jogszokásaiba, hagyományaiba gyökerező okaira is. (V.ö.: SZENDREI Á.: NyK. L, 423; UÓ.: NéprÉrt. XXXI, 166; HORGER A.: MNy. XXXVI, 184; LŐRINCZE L.: MNyj. I, 72; NYIRI A.: Nyelvésir. II, 104; BODROGI T.: Ethn. LXVIII, 24; PENAVIN O.: Nyr. LXXXII, 478; B. GERGELY P.: i.m. 77—83.) A ragadványnevek öröklődésének vizsgálata alapos családtörténeti kutatásokat igényel, s csak bizonyos névtípusokkal kapcsolatban végezhető el megnyugtatóan. Ha ez nem áll módunkban, meg kell elégednünk a nevek örökölt vagy nem örökölt jellegének fölfüjtetésével. A nevek időbeli elterjedtségének kérdésköre azonban jóval tágabb az öröklődésnél. A nem öröklődő nevek életkorában is jelentős eltérések vannak. A nevek életének, változásának névrendszerbeli és névrendszeren kívüli okainak földerítése ugyancsak a névtani kutatások témakörébe tartozik. (V.ö.: LŐRINCZE L.: MNyj. I, 73; BALOGH L.: Nyr. XCV, 158—61; B. GERGELY P.: i.m. 68—73.)

- 7 -

A PREDIKÁTUM

A predikátum, magyarosan: nemesi előnév, hiányzik a magyar onomasztikai terminus technicusok gyűjteményéből. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy a predikátum napjainkban már nem élő kategória. 1945 után teljesen megszűnt a jelentősége, sőt használata is (legföljebb egyes napilapok temetési rovataiban szerepel). Így épp ideje tisztázni, hogy milyen szerepet töltött be a predikátum a névtudományban.

Tulajdonképpen a ragadványnevek egy csoportjával mutat igen közeli rokonságot. A Mohács előtti időkben a latin de szócskával kapcsolták a keresztnévhez (helyesebben: az egyéni névhez). A XVI. századra már kialakultak és megszilárdultak a vezetéknevek, így a predikátum használata az esetek többségében formálissá vált. A millenniumtól kezdve pedig a hivalkodás, a gőg egyik eszköze lett.

A névtudományhoz való laza kapcsolatát mutatja az is, hogy kis kezdőbetűvel irták már a múlt században is (KARÁCSONY, NAGY IVÁN, WELTNER, Pallas Lex. stb.). Egyre inkább a heraldika foglalkozott vele. Kétségtelen, hogy a predikátumok eredeti funkciója a megkülönböztetés volt. Így tehát amikor az identifikáció világos, használatuk fölösleges.

Egyes nemesi családok esetében, ahol az azonosítás szükséges, célszerű megjelölni még manapság is a predikátumot. Ezt régebben általában nem mulasztották el, különösen a latin nyelvű oklevelekben nem. A Rozgonyi-család levéltárában sehol sem találkoztam predikátummal. Igaz, hogy ebben az esetben megegyezett a vezeték-névvel. Csak így fordult elő: Sebastianus (Stephanus, Catherina) de Rozgon. A Báthoriaknál már más a helyzet. A XVI. századra a család két ágra oszlott, így a megkülönböztetés logikussá vált: somlyói (de Somlo Somlio), ecsedei (de Eched), mivel a keresztnév (András, István, Erzsébet) mindkét ágban megegyeztek. A Báthori mint vezetéknev szilárdnak bizonyult. Máskor viszont a predikátum helyettesítheti (fölváltja) a vezetéknevet: a Homonnai-Drugethek a XVII. században következetesen a Homonnai nevet használják. Megjegyezzük, hogy a későbbiek folyamán a predikátum a vezetéknev részévé (előtagjává) vált: Homonnai-Drugeth; ez azonban ritkaság, nem jellemző eset.

Érdekes a négyesi Szepessy család névhasználata. A XIX. század első harmadában a család egyik része megmaradt Szepessy-nek, a másik része a predikátumot vette föl vezetéknevének (Négyessy) — a nemesi előnevet természetesen mindkét rész megtartotta. De ez a változat sem jellemző. Az, hogy a predikátum a vezetéknev részévé vagy vezetéknevvé váljon, elsősorban olyan emberek (családok) neveinek esetében jön elő, akik a nemességet csak később (a török hódítás után) szerezték meg. A latinosságban megkülönböztetik a két típust. Az utóbbi esetben nem a de szócskával kapcsolják az eredeti névhez, hanem az alias-szal vagy az alio nomine-val — igazolva ezzel is a frissen szerzett nemességet: pl. Janka alias Arдай, Tóth alias Pápai. Ezek a nevek századunk elejére már így hangzottak: Arдай Janka, Pápai Tóth, azaz kettős vezetéknevekké váltak.

Előfordulnak kettős predikátumok is, de ezeknek a névadásra, a névváltozatokra semmi hatásuk nem volt. Előtagjuk rendszerint megegyezett a vezetéknevvel, pl.: nádasdi és fogarasföldi Nádasdy, telekesi és debrétei Telekessy.

A predikátum általában nem követi a nyelvtörténetileg szabályos formákat, azaz nem olyan konzervatív, mint a vezetéknev, pl.: hubói Hubay, vajai Vay, kállói Kállai stb. Egyes családok viszont ragaszkodtak predikátumuk régies írásmódjához: ghymesi Forgách, cserneki és tarkeói Dessewffy, szathmári Paxi stb.

Föltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy nem minden kettős vezetéknev utal nemesi eredetre. A helynév + -i képzős előtagú vezetéknevekre jócskán találunk példát a nem nemesek között is, pl.: Vilmányi Kiss, Lövei Szabó stb. Itt azonban a ragadványnév vált a vezetéknev részévé. 1945 előtt változatos volt az írásmód: Vilmányi Kiss, Vilmányi-Kiss, V. Kiss. A mai anyakönyvezés csak a kötőjeles írásmódot engedi meg.

MIZSER LAJOS

A MAGYAR NÉVTUDOMÁNY MŰSZAVAI

Néhány esztendővel ezelőtt a magyar névtannal foglalkozóknak egy szűkebb körű beszélgetésén fölmerült tudományágunk magyar műszavainak sokfélesége, s ebből következően egységesítésének igénye. Akkor előbb a stencil sokszorosításban megjelenő Bokor Levelek 12. számában (Bp., 1974.), majd pedig a még Bárczi professzor úr vezette MTA Névtudományi Munkabizottsága számára készült elaborátumban írtam le elképzeléseim. Most több okból is szükségesnek érzem ezt a kérdést szélesebb körben újból vitára bocsátani. Az egyik ezek közül, hogy a fent említett Munkabizottság a téma első megbeszélése után hamarosan megszüntette működését (s ennek elsősorban nem Bárczi Géza halála volt az oka, hanem az a „takarékosági” kampány, amely a munkabizottságok számának csökkentésével vélt